

УДК 002.6:004

Валерій ГОРОВИЙ,

керівник СІАЗ НБУВ, канд. філос. наук

Соціальні інформаційні бази в умовах прискорення глобальних перетворень

У статті розглядаються особливості еволюції соціальних інформаційних баз під впливом глобальних перетворень.

Ключові слова: соціальні інформаційні бази, інформаційні масиви, глобальні виклики сучасності, життєздатність інформаційних баз.

Стрімкий розвиток нових знань і бурхливий процес удосконалення інформаційно-комунікаційних технологій у своїй сукупності створюють умови для швидкого завоювання світу суспільством, заснованим на знаннях. Сьогодні все менш переконливими є твердження деяких дослідників про те, що інформаційний етап розвитку українського суспільства в силу суттєвого відставання від передових країн світу на шляху до суспільства знань ще далеко попереду. Глобальні процеси нашого часу проявляють свої впливи все інтенсивніше, всеохоплююче в масштабах усього світу. У зв'язку з цим М. Згуровський має всі підстави стверджувати, що «в стратегічній перспективі певна група країн відчутно посилить свою роль у світових процесах за рахунок пріоритетного виробництва і використання найновіших знань... Інші країни, що не оволоділи цими знаннями та інструментами, стануть більш залежними від першої групи і будуть розраховуватись з нею за благо цивілізації дешевою робочою силою, природними ресурсами, екологічними квотами та іншими складовими своєї національної безпеки»¹.

Із такою позицією дослідника, розглядаючи систему загальносуспільних впливів, здебільшого можна погодитись. При цьому видається за доцільне чіткіше наголосити на важливості часового фактора: глобалізація продукує дедалі нові небезпеки і виклики у прискореному темпі, залишаючи все менше часу для їх нейтралізації. Певною мірою несподіваність таких подій знижується

на явним, як правило, інформаційним супроводом. Яскравим прикладом цього може бути недавнє поширення вірусу атипової пневмонії. Подібним прикладом глобального впливу могла б стати екологічна катастрофа, у разі розвитку іншого сценарію війни в Іраку, якби було підпалено його нафтові родовища (що не виключалось аналітиками). Можна згадати недавню міжнародну фінансову кризу тощо. Всі вони супроводжувались значними потоками інформації з різних джерел, яка розповсюджувалась в усьому світі. Слід ураховувати також ту обставину, що небезпеки і ризики глобалізації виникають не обов'язково в певній послідовності, не виключена дія кількох негативних чинників у сукупності, що потребує додаткового суспільного ресурсу для їх нейтралізації.

Аналізуючи впливи глобалізації на конкретний об'єкт – *сучасне українське суспільство*, можна було б погодитися з думкою Ю. Пахомова стосовно глобалізації як «найбільш яскравого прояву прогресу, що несе невичерпні економічні і соціальні новації... підбадьорюючи, причому, не тільки за критерієм достатку невідомих раніше благ і послуг, й з огляду на все видиміші риси нового образу людства»², якби не одна обставина. Вона полягає в технічній, технологічній і професійній неготовності нашого суспільства негайно використати всі переваги глобальних взаємовідносин, з одного боку, і своєчасно реагувати на небезпеки глобалізації – з іншого. На наведених прикладах глобальних подій, супроводжуваних значними масивами інформації,

¹ Згуровський М. Шлях до суспільства, заснованого на знаннях // Дзеркало тижня. – 2006. – 21 січ. – С. 1.

² Пахомов Ю. Украина и вызовы глобализации // День. – 2001. – 7 авг.

ми можемо побачити недостатню інструментальну готовність нашого суспільства швидко обробляти, аналізувати важливу інформацію і відповідним чином реагувати на неї.

З урахуванням глобальних механізмів взаємовпливів переваги національних економік уже меншою мірою визначаються багатствами природних ресурсів чи дешевої робочої сили і все більше – конкурентним застосуванням знань та інновацій.

Аналізуючи вплив процесів глобалізації на окремо взяті країну, націю, іншу велику людську спільність, видається за доцільне згадати ще один його наслідок. Мається на увазі зменшення внутрішньої монолітності великих людських спільностей, точніше ослаблення внутрішніх міжбазових зв'язків за рахунок інформаційного обміну з глобальним інформаційним простором чи витіснення деяких із міжбазових зв'язків на горизонтальному рівні за рахунок глобальних. Глобалізація, таким чином, має ні з чим раніше не схожий за ефективністю спосіб проникнення зовнішнього впливу в будь-яку людську спільність, у будь-яку систему відносин із усім своїм позитивом і негативом.

Виходячи з проявленої вже системи глобальних впливів на кожну країну, націю, на наявну в них структуру соціальних спільностей, уже сьогодні можна зробити висновки про ті умови, за яких існуючі людські спільності в перспективі перетворюються в одноманітність, без індивідуальних особливостей, без права й можливостей на вільний індивідуальний розвиток.

Отже, множина вже існуючих, таких, що проявляються, і тих, які виникають і будуть виникати викликів глобалізму, стає своєрідним тестом на життєздатність людства і соціальних спільностей у його структурі. У зв'язку з цим виникає питання про потенціал життєздатності сучасних інформаційних баз (а значить і згуртованих навколо них людських спільностей) в умовах загальносуспільного переходу до інформаційного суспільства, як важливий фактор життєздатності держави і нації в цілому.

Цей потенціал по суті своїй є дещо відмінним від традиційних уявлень про потенціал тієї чи іншої структури, «як сукупність наявних засобів і можливостей у якійсь галузі»³.

Донедавна цей потенціал визначався рівнем розвитку технічних засобів для роботи з інформацією. Певною мірою його характеризував і розви-

ток капіталовкладень, формування відповідного до поставлених завдань парку комп'ютерної техніки, ефективного програмне забезпечення, що дає можливість швидкого, точного, якісного управління наявними масивами інформації, переробки її в інформаційно-логічних системах для одержання нової інформації, оперативна доставка потрібної інформації адресатам. Його характеризував також рівень підготовки спеціалістів, насамперед операторів і програмувальників.

Тривалий час невід'ємною характерною особливістю потенціалу інформаційної бази були обсяги наявної в ній інформації, однак практика засвідчила, що це не обов'язково гарантує її життєздатність.

Серед прикладів цього – напрацювання значних обсягів знань, великих масивів інформації в різних галузях суспільної діяльності, на певному етапі загальноновизнаних (як наприклад українська освітня методика, АСУ і т. д.), які все ж не забезпечили проривів на новий, сучасний етап розвитку.

Наведені вище й інші численні приклади накопичення в певних напрямках суспільної діяльності, у певних базах великих обсягів інформації самі по собі ще не можуть свідчити про той чи інший рівень інформаційного потенціалу.

Глобальні виклики сучасності потребують адекватних дій у відповідь, що базуються на використанні конкретної, потрібної саме в даному конкретному випадку інформації. При цьому загальні обсяги наповнення баз, з яких відбирається потрібна інформація, в даному разі мають не першорядне значення.

Подібна доля спіткала великі інформаційні бази Держплану України. Тоді як практично всі аспекти переходу на ринкові форми господарювання в нашій країні не були підтримані відповідними базами даних, науковими рекомендаціями з урахуванням специфіки саме даного перехідного періоду.

Глобальні виклики сучасності в усьому спектрі своєї зростаючої різноманітності ще раз підтверджують зроблений вище висновок про вразливу тенденцію сучасного розвитку інформаційних баз українського суспільства, що здійснюється лише в деяких, ситуативно обумовлених напрямках. Відсутність суспільної уваги до піднесення загального інформаційного рівня баз може обернутися непередбаченою в разі необхідності протистояння багатьом новим реальним проблемам сучасності.

При зростаючих темпах сучасного суспільного життя, темпах, з якими перед людством виникають

³ Словарь иностранных слов. – 18-е изд., стер. – М., 1989. – С. 404.

прогнозовані і непрогнозовані проблеми, важливим показником оцінки потенціалу наявних інформаційних баз є швидкість відбору й аналізу інформації для прийняття необхідних рішень. Ефективність використання інформаційного потенціалу баз збільшується через встановлення кооперативних зв'язків між їх операторами. Сучасні телекомунікаційні мережі при цьому дають змогу підвищити ефективність роботи інформаційних операторів із допомогою найбільш зручної організації їх праці, реально підводять до можливості створення віртуальних творчих колективів із учасників, об'єднаних єдиною метою, що знаходяться на значній відстані, можливо навіть у різних країнах.

Можна вважати вдалим приклад подібної кооперації боротьби спеціалістів різних країн із такою глобальною проблемою, як епідемія атипової пневмонії, у дуже стислі строки рознесеної швидкісними транспортними комунікаціями практично в усі регіони світу. Наявний інформаційний потенціал баз медичних закладів багатьох країн у їхній співпраці дав змогу досить швидко визначити збудника, зіставити його з відомими і прийняти правильне рішення про необхідність зосередження уваги саме на санітарних методах боротьби. У той час як відбувалося вивчення невідомого вірусу, вишукувались методи впливу на нього в різних наукових центрах світу, скоординованих єдиною метою.

Досвід суспільних перетворень в Україні кінця ХХ – початку ХХІ ст., таким чином, свідчить, що багатьом її суспільним інститутам не вдалося вижити в нових умовах, плавно трансформуватися в атмосфері нових політичних і економічних реалій не тому, що в наявних інформаційних базах не вистачило необхідної інформації.

Обвальні процеси в різних сферах життя українського суспільства першої половини 1990-х років пов'язані не з браком інформації, а зі слабким рівнем управління наявними інформаційними ресурсами, недостатнім вивільненням із загальних обсягів потрібної інформації саме в даний час для розв'язання даних проблем.

Це свідчить про те, що окреслення характерних особливостей інформаційного потенціалу бази пов'язане з визначенням наявності потрібної інформації. Враховуючи прискорення темпів сучасного життя, суспільна потреба в інформації, як правило, зумовлюється дедалі відчутнішими звуженнями часових рамок, що відводяться для пошуку, обробки для зручного використання і передавання потрібної

інформації замовнику. Тобто ці потреби визначаються необхідністю постійного вдосконалення інструментів управління інформацією (забезпечення швидкості пошуку, безпомилковості, відповідності допустимому рівню інфошумів і т. д.). *Рівень програмного забезпечення комп'ютерних інформаційних баз, ефективність засобів управління наявною інформацією на інших носіях, таким чином, є ще одним показником інформаційного потенціалу баз.*

Поки що ми розглядали значення внутрішніх ресурсів інформаційних баз для збереження їх життєздатності перед викликами дійсності. Однак безкінечна багатогранність цих викликів у переважній більшості випадків зумовлює потребу в залученні додаткових інформаційних ресурсів для адекватної відповіді на проблему, яку необхідно розв'язати. Залучення додаткових ресурсів здійснюється двома способами: відбором необхідної інформації з наявних суспільних її запасів і виробництвом нової інформації у разі відсутності наявної або ж великих трудових затрат для її одержання.

Наведений приклад досить оперативної нейтралізації глобальної проблеми атипової пневмонії якраз і є ілюстрацією ефективного використання потенціалу глобального інформаційного простору, можливостей численних спеціальних високопрофесійних інформаційних баз санітарно-медичної спеціалізації для ідентифікації збудника, вироблення рекомендацій із метою блокування джерел поширення хвороби, організації роботи для боротьби з нею. Постійний, оперативний обмін інформацією на базі використання сучасних технологій у даному випадку сприяв істотному посиленню науково-організаційного потенціалу, впливу кожної із задіяних інформаційних баз на нейтралізацію глобальної кризи в усіх місцях її прояву.

Даний досить успішний приклад може бути начистою ілюстрацією висновків О. В. Зернецької стосовно важливої особливості сучасності: створення майбутнього комплексу аудіовізуальних електронних комунікацій, який все більше набуває глобального характеру... приводить до виникнення нових, досі невідомих ситуацій у різних сферах національних інтересів і можливостей у формуванні та втіленні внутрішньої й зовнішньої політики держав, розширення спектрів культурного, політичного й ідеологічного впливів⁴. Практика

⁴ Зерницька О. В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини. – К.: Освіта, 1999. – С. 8.

нинішнього періоду входження в інформаційний етап розвитку свідчить не лише про зростаючі глобальні впливи на всю ієрархію інформаційних баз суспільства, не лише про зростаюче значення для розвитку суспільства нових телекомунікаційних засобів, а й про поступовий розвиток зворотного процесу. *Розширення зовнішніх інформаційних зв'язків кожної бази, їх активне використання в інтересах розвитку бази (що не розвиває особливостей її специфіки) свідчить про зростаючу життєздатність бази, її позитивний інформаційний потенціал.*

Ще одна особливість для характеристики життєздатності інформаційної бази пов'язана з *рівнем організації її внутрішніх ресурсів*. Для людської спільності, інформаційною матрицею якої є дана база, – це відповідно вимірюється чіткістю у визначенні об'єднувальних засад, змісту існування, суспільної позиції. У радянські часи ідея розвитку рівнів інформації не зовсім умотивовано опредмечувалась. Приміром А. Д. Урсул зауважував, що в суспільстві також можна розрізнити рівні інформації, наприклад, на рівні виробничих одиниць (заводів, фабрик тощо), і далі йдеться про об'єднання навколо машин, книг, фільмів та ін. Допускаючи певну натяжку в такому опредмечуванні, потрібно, однак, повністю погодитись із зробленими висновками про те, що «усвідомлення ідеї організації, наявності рівнів самої інформації, у тому числі й наукової інформації, є важливим для інформатики методологічним положенням»⁵.

Наш час став періодом масового підтвердження прояву цього методологічного положення в інформатиці, зокрема у внутрішній реорганізації інформаційних баз. Формування масивів «інформації – на базі інформації», узагальнень, виявлення закономірностей розвитку досліджуваних процесів, прогнози інформаційні набудови – аналітич-

на інформація набуває все більших обсягів і значущості у загальній структурі інформації. Вона становить основу того, на чому базується «ідея організації». Вона є вихідною і забезпечує необхідну точність при формулюванні завдань на вирішення актуальних проблем, що потребують пошуку і виробництва нової інформації.

Аналітична інформація є на сьогодні найціннішим продуктом на ринку інформації. Тому *наявні можливості для оперативного і точного генерування такої інформації – ще одна характерна риса життєздатності інформаційної бази.*

Таким чином, можна стверджувати, що в умовах глобальних впливів життєздатність інформаційних баз, які відображають структуру людських спільностей, залежить від: *якості управління наявною інформацією, забезпечення потрібної інформації в необхідних обсягах, з потрібною якістю; рівня вмонтованості бази в систему наявних каналів зв'язку, використання можливостей підключення до глобального інформаційного простору та споріднених баз; рівня освоєння технологій переробки первинної інформації, якості підготовлених аналітичних продуктів, зростання питомої ваги аналітики, синтезу первинних інформаційних ресурсів у загальних обсягах базової інформації.*

На життєздатність системи інформаційних баз зростаючий вплив матиме людський чинник. Підвищення його ефективності уже на інформаційному етапі розвитку в процесі переходу до суспільства знань пов'язане з вдосконаленням творчої складової праці.

Варто також зауважити, що з еволюцією світового співтовариства в напрямі до інформаційного суспільства, з розвитком інформатизації в нашій країні відбувається помітний розвиток ринку інформації і включення в цей процес вітчизняного продукту. Можна прогнозувати, що в недалекому майбутньому цей ринок поступово почне визначати основну умову життєздатності інформаційних баз – *наукомісткість, соціальну затребуваність, вимірювану їх спроможністю до конкуренції.*

⁵ Урсул А. Д. Природа информации. Философский аспект. – М.: Политиздат, 1968. – С. 257.